

Studierejse til Uppsala og Stockholm 20.—26. maj 1961

Inspektør, cand. hort. A. Hilsøe

Uppsala har et indbyggerantal noget lignende Frederiksbergs og kan opfattes som en forstad til Stockholm, idet mange Uppsalaborgere har deres beskæftigelse i hovedstaden, som kun ligger 1 times jernbanerejse derfra.

I byens omegn ligger 3 småkirkegårde, men når talen er om Uppsala kirkegård er det altid Gamla Kyrkogården eller Uppsala Domkyrkoförsamlings Kyrkogård, hvilket er dens officielle navn. Beliggenheden er i byens vestlige udkant, ca. 300 m fra domkirken (som byen i parentes bemærket med rette kan være stolt af, den er pragtfuld). Kirkegården er af en offentlig gade delt i 2 omtrent lige store dele, hver ca. 15 ha.

Den gamle del nærmest kirken er ca. 150 år gammel med megen træbeplantning, hovedsagelig fyr, der giver den et forsonende indtryk. Gravstederne domineres desværre af kæmpemæssige stenmonumenter (sten er billige i Sverige) og ofte stenrammer i stedet for hække, som man slet ikke ser om de enkelte grave, men kun som afdelingshække. På alle grave her er jorden lagt op i gravtuer, også på urnegravene, som der dog ikke er mange af, da der endnu ikke er krematorium i Uppsala. Den vedvarende beplantning af gravene indskrænker sig til græs, vedbend, roser eller stenplanter. Stedsegrønne dværgtræer som hos os ser man ikke spor af; der er for koldt om vinteren, som varer ca. 7 måneder. Al plantevækst er 3—4 uger senere end her omkring København. Påskeliljerne blomstrede endnu og mange træer var næsten lige sprunget ud, bl. a. de mange smukke birke.

Den nye del, på den anden side gaden, er taget i brug omkring 1940 og har et helt andet præg: ingen træer undtagen alléplantning og ingen tuer, alle grave er flade som hos os, men stadig mest stenrammer og kun få hække om de enkelte gravsteder, hvis beplantning er meget sparsom og indskrænker sig til et smalt bed foroven ved monumentet med løgblomster som tulipaner og påskeliljer, stedmoder og senere lidt sommerblomster. Mange grave er helt dækket med grus, hvori der rives særlige og sirlige mønstre.

Uppsala er en kommune i rivende udvikling, og derfor regner man med kun at have jord nok på kirkegården til 5 år endnu — også fordi man mangler krematorium. Dette er der dog nu ved at blive rådet bod på, idet man har købt en landbrugsejendom på ca. 50 ha et par km uden for byen. Her projekteres nu en ny, fuldt moderne centralkirkegård med krematorium under ledelse af byens nye, unge og energiske kirkegårdsinspektør, som er hortonom = en dansk havebrugskandidat. Man forventer at kunne begynde med vejarbejder til efteråret og være helt færdig senest om 5 år.

Stockholms to største kirkegårde er som bekendt Norra begravningsplats ved Uppsalavejen, Haga og Karolinska sygehuset, og Södra begravningsplats syd for byen i Enskede, bestående af den ældre og mindre Sandsborgskyrkogård og den nyere Skogskyrkogården. Om disse har der tidligere været skrevet en del (se bl. a. VK. bind 14), så jeg skal ikke trætte med længere beskrivelser, men lidt nyt er vel nok værd at notere.

Norra begravningsplats blev indviet 1827 og dækker 45 ha. Terrænet er meget afvekslende med småklipper, bakker, dale og sletter og her fandtes fra starten en masse fyrretræer og enebærbuske, der er bevaret, foruden at der siden er plantet mange birketræer, så også denne plads kunne med rette kaldes for en skovkirke-

76. Gravtuer på Stockholmstrakten.

77. Gravmæle af
Tore Strindberg for
de omkomne ved
André-expedi-
tionen. Stockholms
Norra.
Foto: J. Th. 1945.

gård og har mange smukke, landskabelige partier. Beskrivelsen af Uppsalas kirkegård gælder også for denne med hensyn til tuer på ældre del og flade grave på den nyere del fra de sidste 20 år. Dog ses her en hel del mere blomsterbeplantning og megen anvendelse af forskellige prydbuske, ligesom mange grave er store og pompøse med kunstneriske monumenter, da mange af Sveriges (Stockholms) kendte personer ligger begravet her. De mange blomsterplanter skyldes bl. a., at kirkegården har et stort, men gammeldags blomstergartneri og en planteskole, hvor man fremstiller planterne både til sig selv og Stockholms andre kirkegårde.

Byens ældste krematorium ligger her med 2 ovne og ca. 2100 brændinger årligt. Brændingsprocenten er 75, og følgelig findes her mange urnegrave af meget forskellige typer, men alle særdeles velpassede.

I begyndelsen var de mindste urnegrave $0,6 \times 0,6 = 0,36 \text{ m}^2$ med plads til 4

urner, idet man regner med $0,3 \times 0,3$ til hver urne og kun i et lag. Disse mange små grave med deres mange monumenter så tæt sammen indså man efterhånden var mindre heldigt, så nu er de mindste grave $1,2 \times 1,0 \text{ m}$ til 12 urner. En dansker synes jo, det er en høj udnyttelse af gravpladsen, men til gengæld er fredningstiden længere i Sverige og ikke den samme i alle egne. I Stockholm er den 25 år for både urner og kister og i Uppsala 15 år for begge dele.

Inde på selve kirkegårdsarealet ligger som 2 selvstændige områder med særskilte indhegninger en katolsk og en mosaik kirkegård med hver sit kapel og sit særegne præg.

Södra begravningsplats ligger et godt stykke syd for byens centrum, men der går T-bane (Stockholms metro) derud, og stationen, man skal til, hedder Skogskyrkogården. Kirkegårdens areal er 96 ha og indviedes i 1920. 1940 indviedes krematoriet og de 3 nye kapeller m. m., som er bygget og indrettet så fremsynet og fremragende, at det stadig virker nyt, moderne og praktisk og også teknisk er helt up to date.

For publikum virker de som 3 adskilte kapeller med hver sin smukke ventosal m. m., men bagtil og i kælderen er de forbundne, så kisterne fra alle 3 kapeller kan føres til det fælles brændingsrum med 4 ovne. Det hele styres i store træk fra en fælles kommandocentral, hvorfra man ved hjælp af signallys og mikrofoner kan følge alt, hvad der til enhver tid foregår i det samlede kompleks, hvor så meget som muligt er mekaniseret. Krematoriets lokale chef er da også en ingeniør både af navn og gavn. Den eneste ændring siden åbningen er, at de 4 brændingsovne oprindelig var til elektricitet, men nu er lavet om til gas, da elektricitetsopvarmningen gav for mange reparationer.

Selvfølgelig er der her — som der også er på Norra kyrkogård — køleinstallationer i ligstuerne, hvilket er meget nødvendigt, da kisterne kan risikere at skulle stå 10—12 dage, før de kan bisættes på grund af kapel- og præstemangel, skønt kapellerne benyttes fra kl. 9—16. Tidligere var der nemlig afsat $1\frac{1}{2}$ time til hver højtidelighed inklusiv oprydning. Nu har man skåret det ned til 5 kvarter og på-

tænker at skære det yderligere ned til 1 time. Endda findes der foruden de 3 kapeller i forbindelse med krematoriet 3 andre kapeller på kirkegården.

I 1960 foretoges 5300 brændinger, og hertil kommer så de mange almindelige jordfæstelser. Ved indvielsen i 1920 regnede man med at have jord nok til omkring år 2000, men allerede nu er man for den vestlige del af Stockholm ved at indrette en ny kirkegård med krematorium i Åstad, som forventes indviet i 1962.

Af det sidste ny kan nævnes, at Sverige i 1960 har fået en lov, der tillader nedgravning af aske uden urner i fællesgrave som hos os og udstrøning af aske oven på jorden. Som følge heraf er man på Skogkyrkogården nu ved at indrette et stort areal med græs til nedgravning af aske uden kendetegn for, hvor de er anbragte. På et herligt, naturligt fyrreskovsareal ved hovedindgangen med underbevoksning af lyng, enebær, blå- og tyttebær, småbirk m. m. vil man kunne få sin aske strøet ud på jorden, hvor den vil „forsvinde“ mellem planterne. Selvfølgelig må ingen af disse arealer betrædes af publikum. Man venter sig en del af dette arrangement, som jo vil være meget jordbesparende.

Apropos græsarealet til den kommende fællesgrav. Der er usædvanligt mange mælkebøtter („Maskros“ på svensk), i Stockholmstrakten og også på kirkegårdene med deres meget græs, og især her er man naturligvis helst fri for dem. Mange steder bruger man Herbatox, men på dette særlige areal på Skogkyrkogården har man ladet 2 danskere eksperimentere med et særligt middel, der ved 1 gang sprøjtning skulle kunne holde mælkebøtterne væk i 3 år, men de ville ikke ud med navnet på midlet. Forsøget så meget lovende ud, men det var første år i år, og hvis det holder, vil danskerne få entreprisen med at sprøjte på hele kirkegården.

Et andet problem for Stockholms kirkegårde (såvel som for Københavns) er personale mangelen. Norra kyrkogård skal bruge ca. 100 mand og 150 kvinder i sommerhalvåret og Skogkyrkogården tilsvarende, men begge kan kun få $\frac{3}{4}$ af styrken trods de gode lønninger og meget akkordarbejde for mændenes vedkommen-

de, der herved kan opnå ca. 8 svenske kr. pr. time, og meget fine personalelokaler med bad, marketenderi m. m. Man prøver på at klare sig ved at engagere en mængde kvindelig, studerende ungdom i deres sommerferie, som strækker sig over 3 måneder fra midt i maj til midt i august. Lønnen er 2,51 sv. kr. for en pige på 16 år, 2,90 for 17 år, 3,28 for 18 år og 4,69 for 19 år og derover.

Man fristes næsten til at prøve noget lignende herhjemme med ungarbejdere i sommerhalvåret, hvor mange af kirkegårdens mere faste personale holder ferie.

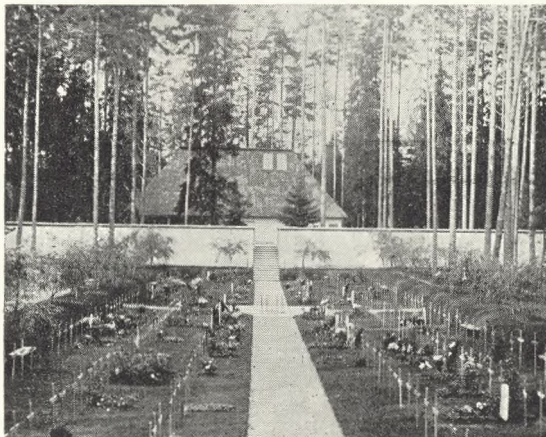
Det er altid interessant og berigende at se noget andet, og jeg takker mine svenske kolleger i Uppsala og Stockholm for den omhyggelige omvisning og de deraf følgende faglige drøftelser.

Högsbysten (Östergötland)

Trädgårdsarkitekt Martin Krook

Denne sten kan dateras till tiden omkring 1000 och har varit inmurad i sakristian till Högsby gamla Kyrka. Stenen framkom 1874 då denna del av kyrkan revs.

Dess inskription (enligt Sveriges runinskrifter) lyder: [framsida] Torgård reste denna sten efter Assur sin morbroder, som dog österut i Grekland, — [baksida]: Söner fick Gulle en god bonde fem, Vid Fyris föll Assmund orädde kämpan, Assur omkom i öster i Grekland, Halvdan blev på Bornholm dräpt, Kare vid (Dundee (?)) och död är Boe. Torkel ristade runorna.

78. Stockholms Södra (skogskyrkogården), äldre billede.